

Кроткой в Столетнюю видится процессом почти невозможным. Хотя в жене ростовщика и есть созидательное, чистое начало, проявляющееся хотя бы в споре с мужем из-за его лавки, его заглушает гордость, которая не даёт девушке понимать проблемы других. Даже перед суицидом, как упоминает герой, жена не оставляет записки «прошу в моей смерти никого не винить», вряд ли боясь, что в ее смерти обвинят ростовщика, но не подозревая, что из-за неё может пострадать Лукерья. Но понимания нет и со стороны мужа, а без него девушка не смогла бы прожить дольше, не смогла бы принять необходимый для себя вывод. Если бы этот вывод был сделан, судьбы героинь объединились бы, но этого не произошло.

Мы рассмотрели два рассказа Ф.М. Достоевского: «Кроткая» и «Столетняя» в нескольких аспектах, и сделаем на основе нашего анализа следующий вывод. Рассказы в «Дневнике писателя» могут быть объединены не только общей идеей, но и схожей проблематикой – вопросами понимания, смирения. При этом внешней схожести в них почти нет, т.к. способы отображения именно внутреннего мира в рассказах разные. Так, «Кроткая» центрирована на нём, на неразрешимости духовных проблем главных героев, в то время как в «Столетней» образ героини подан через внешние детали, через диалоги.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Белов В.Н. Роман «Преступление и наказание», комментарий. – Ленинград: Издательство «Просвещение», 1979
2. Захаров В.Н. Система жанров Достоевского. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1985. – 208с.
3. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского. – Москва: Художественная литература, 1972. – 167с.

УДК 37.01:82

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 9 КЛАСІ (ЗА ТЕМОЮ «МИКОЛА ГОГОЛЬ»)

Н.В. Панченко, О.В. Пуніна

Резюме. У цій статті розглядаються методи і прийоми, які можуть бути застосовані на уроці української літератури в школі при вивченні біографії письменника. Зроблена спроба поєднати традиційні методи (лекція і бесіда) з інтерактивними прийомами навчання (написання короткої біографії чи епізоду з життя, прийом інтерв'ю у письменника тощо).

Ключові слова: методи, інтерактивні прийоми, біографія письменника.

Вивчення життєвого шляху письменника в школі нерідко викликає у вчителів певні труднощі, які пов'язані з невмінням вдало подати матеріал, складністю зацікавити учнів у певній персоналії з курсу літератури. Для підвищення рівня навчання учнів в методичних розробках різних дослідників зустрічаються рекомендації для проведення уроків з вивчення біографії авторів. Науковцями-методистами, які дають власні рекомендації для вивчення біографії митця, є В.М. Дробот, І.Є. Каплан, Є.А. Пасічник (життя і творчість як синкретична єдність), Б.І. Степанишин (розгляд хроніки життя і світогляду), Н.Волошина, Г. Токмань (екзистенційне викладання життєпису) і методисти-практики: О. Демчук (типологія уроків вивчення біографії), Л. Овдійчук, С. Кравчук, Н. Супринова та інші, які розробляли методику вивчення життєвого і творчого шляху українських письменників і робили висновки, узагальнення, а також ознайомити із закордонними новітніми підходами інтернет-об'єднання науковців Bright Hub (www.brighthubeducation.com), які займаються забезпеченням новітньою інформацією у сфері науки, технологій та освіти, розробляють корисні матеріали для правильного керування цими сферами життя.

Значна увага до вивчення біографії кожного автора приділяється тому, що, по-перше, уроки такого типу містять у собі надзвичайно потужний виховний потенціал і здатні розвивати у школярів позитивні людські якості та розширювати світогляд, а, по-друге, біографія є ключем до розкриття власне творчого матеріалу митця, до розуміння тих чи інших мотивів та причин до написання творів і осмислення учнями внутрішнього світу кожного письменника. Варто пригадати слова відомого українського діяча і письменника Івана Франка, який сам наголошував на тому, що його твори (напр., новели) показують дійсних людей, котрих він колись знав, дійсні факти, на котрі він дивився, або про котрі чув від свідків, його твори – частки автобіографії. А отже, урок за біографією письменника стане подальшим шляхом розкриття учнями усього феномену митця. До того ж ця тема відкриває учням і ті історичні умови, в яких знаходився автор, допомагає дізнатись історичні подробиці розвитку України чи сусідніх держав, а тому урок літератури, будучи пов'язаним з історією, актуалізує інші знання школярів.

У статті за мету постановлено: пошук і узагальнення найрізноманітніших методів і прийомів, які розробляються науковцями, показати власне бачення цього питання і продемонструвати (на прикладі уроку за темою «Микола Гоголь. Літературна діяльність М.Гоголя та її значення для української культури») фрагменти уроку із застосуванням цих методів і прийомів, дати рекомендації для викладання.

Висвітлення життєпису письменника – велике випробування для педагога, адже саме на цьому уроці він має можливість виявити всі свої здібності, захопити учнів, керувати їхніми роздумами і почуттями. Хороші вчителі люблять вивчення біографії і ніколи не заміняють усе заняття на перегляд документально-художнього фільму про письменника, уникнувши усної розповіді. Вчитель передусім має сказати своє слово, поділитися власним баченням цієї постаті у літературі українській і навіть світовій; він має розповідати про митця з любов'ю, як про близьку і добре знану людину, але водночас не забувати, що це національний культурний діяч і велет духу.

Форма проведення уроків-біографій може варіюватися: урок-лекція, самостійні доповіді учнів, робота з підручником, уроки-бесіди (учитель за допомогою питань-відповідей поставляє інформацію учням).

О. Демчук (вчитель-практик, заслужений учитель України) пропонує такі нестандартні форми організації уроків, присвячені вивченню біографії письменника:

1. лекція-дослідження;
2. урок-семінар;
3. комбінована лекція (мистецтво і психологія);
4. інтегрований урок – психологічний портрет;
5. лекція-огляд;
6. лекція-коментар;
7. компаративний урок;
8. лекція-літературознавче дослідження;
9. урок-політичний діалог;
10. комбінований урок;
11. спарений інтегрований урок;
12. колективна лекція;
13. урок-інтерв'ю [1; с. 3].

Це, на нашу думку, доводить, що форми уроків можуть бути досить різноманітними і, при бажанні вчителя, ці форми можна доповнювати новими і креативними.

Тепер перейдемо до розгляду специфіки вивчення біографії письменника у 9 класі і зупинимося на одній темі зі шкільної програми «Микола Гоголь. Літературна діяльність М.Гоголя та її значення для української культури». На нашу думку, у

дев'ятому класі вивчення біографії найбільш ефективно засвоюватиметься за допомогою базового методу лекції, оскільки учні цього віку можуть сприймати інформацію досить довго. А тому основним завданням вчителя має стати саме підбір того матеріалу, який здатен зацікавити учнів і показати письменника під незвичним кутом зору. Для цього вчителю слугуватимуть різноманітні опубліковані розповіді про письменника його сучасниками, автобіографія, з яких педагог може розповідати найцікавіше.

Щодо вивчення особистості Миколи Васильовича Гоголя рекомендуємо такі джерела, які є вагомими для пізнання внутрішнього світу цієї надзвичайної людини:

1) Олекса Петрович Стороженко «Воспоминания о Гоголе» [2] – це джерело російськомовне, але це не повинно зупиняти вчителя, який задається пошуком дійсно захоплюючих фактів про митця. У цьому творі О.П. Стороженко яскраво, з прекрасним гумором та романтичною фантазією розповідає про юного Миколу Гоголя, учня Ніжинської гімназії вищих наук (дію слід віднести до 1826 або 1827 року). Автор «Спогадів» ставить 18-річного Гоголя у звичайні, смішні життєві ситуації і показує, що його поведінка відрізняється від стандартних дій інших людей. Наведемо кілька фрагментів з твору, аби продемонструвати майстерність викладу цього мемуарного есе: «...я обернувся (пише Стороженко), чтобы отыскать место, где бы сесть, и увидел юношу, лет восемнадцати, в мундире нежинского лица... Мы дружески обнялись; во всем обществе нас было только двое одних лет, и каждый из нас радовался, что судьба послала ему товарища. Кроме того, студент с первого взгляда пришелся мне по сердцу. Его лицо, хотя неправильное, но довольно красивое, имело ту могущественную прелесть, какую придает физиономии блестящий взор, одаренный лучом гения. Улыбка его была приветлива, но вместе выражала иронию и насмешку» [2]. Ім'я цього студента наш автор почув дещо пізніше. Сталося це за таких обставин. Молодий Гоголь – сусід Стороженка – як природжений артист, висміяв поміщицю Пульхерію Трофимівну, «даму тучную, сварливого вида», яка, розповідаючи про якісь надзвичайні подвиги свого сина-офіцера, безперервно повторювала: «Что бы они делали на войне без моего Васеньки?» і була готова душити кожного, хто не захоплювався її синопком. «Сосед мой, – пише Стороженко, – тихо передразнивал то Пульхерию Трофимовну, то других помещиков, добавлял к их речам свои слова очень кстати и строил гримасы». Наш оповідач поцікавився у одного з гостей, хто ж цей ніжинський студент. Відповідь була такою: «Гоголь, сынок Марии Ивановны; немного путного обещает. Говорят, плохо учится и не уважает своих наставников». І далі, від автора: «Имя великого нашего поэта, громкое впоследствии, но тогда еще неизвестное, не произвело на меня никакого впечатления. В то время он уподоблялся ростку кедр ливанского, едва пробившегося сквозь почву, и никто не мог предвидеть, что со временем величаво вознесется он превыше всего, около него растущего, и своей вершиной достигнет до облака ходячего» [2].

Це есе О.П. Стороженка до того ж дає змогу вчителеві актуалізувати знання учнів, які вони вже отримали раніше. У 7 класі діти вже вивчали творчість Стороженка, зокрема його оповідання «Скарб», а тому з учнями може бути проведена невелика бесіда у формі «запитання – відповідь», за якою вчитель перевірить пам'ять учнів, їхню можливість відтворювати пройдений матеріал, якщо ж учні не зможуть пригадати пройдене – коротко нагадати їм інформацію.

2) Дуже ґрунтовною художньою біографією є книга Олександра Воронського «Гоголь». Вона теж російськомовна (власне особистість Миколи Васильовича пов'язана насамперед з російськомовним оточенням і дослідженнями), але ніяких труднощів у вчителя не має виникати: ті фрагменти, які цікавитимуть клас, можуть переповідатись українською, якщо ж необхідні цитати – читати російською мовою.

Власне для одного заняття за біографією обох цих джерел буде достатньо, оскільки вони містять досить великий масив цікавих фактів.

Для подальшого розкриття особистості письменника вчитель може порекомендувати учням прочитати ці твори повністю і написати анотацію чи рецензію за ними, що має оцінюватись як творча робота і винагороджуватись додатковими балами (варто попередити, що твір Олександра Воронського більший за змістом, Олекси Стороженка – менший).

Можна запропонувати учням продивитися фільм, який був знятий телеканалом «Інтер» до 200-річчя з Дня народження митця, – «Микола Гоголь. Самоспалення». Тут освітлено різноманітні події життя, стосунки з жінками, містичні елементи та смерть нашого автора, що справді може зацікавити учнів дев'ятого класу.

Досить цікавим прийомом є рекомендація зарубіжних педагогів з об'єднання Bright Hub, які пропонують для вивчення біографії письменника застосовувати і один з трьох базових методів навчання – самостійну роботу (власне мова у статті з Bright Hub йде не лише про вивчення життя письменника, а взагалі про написання такої творчої роботи як «біографія» – «WritingLessonsPlans: HowtoWriteaBiography» [3]. Ми ж адаптували цю статтю до теми нашого дослідження і з деяким змінами подаємо її, використовуючи основні ідеї авторів). Викладач Трент Лорчер (Trent Lorcher) рекомендує написання біографії за життям письменника самими учнями, але ця біографія може подаватись у різних формах, залежно від того, в якому ключі буде описуватись письменник. Розглянемо ідеї, які може давати вчитель учням перед написанням творчого завдання:

1. Коротка історія: учень пише невелику розповідь, у якій описує зустріч із автором. Необхідно бути впевненим, що опис автора послідовно відображає його як реально існуючу особу в історії (звичайно, можна творчо домислювати деякі особливості характеру письменника, вигадувати певні ситуації і діалоги). Цій розповіді учень має вигадати назву.

2. Новела: учень описує короткий епізод з життя письменника (але, на відміну від першої короткої історії, цей епізод не є зустріччю учня і автора) – інший дослідник з Bright Hub – Роб Оуен-Воул (RobOwen-Wahl) у своїй статті «How to Write a Biography of Jonny Appleseed:ALanguageArtsLesson» [4] уточнює, що це може бути опис автора-дитини, підлітка або вже працівника.

3. Історичний нарис: тут є можливість показати нашого автора у зіткненні з іншою історичною особистістю того часу. Варто висвітлити таку сторону питання: чи є наш письменник вже відомим на цей час? Або він отримає популярність вже після зустрічі? (власне прикладом історичного нарису може слугувати вже вищезгаданий «Спогад» Олекси Стороженка, оскільки саме тут зустрічаються дві історичні постаті, але, звичайно, з суттєвою відмінністю – Стороженко описує власну зустріч, учень же розповідає про обох постатей відсторонено).

4. Дослідницька стаття: у ній має бути мінімум художності й максимальна кількість фактів про життя письменника. Але за розміром ця стаття не має бути подібною до значного за обсягом реферату, а складати 3-4 сторінки.

Рекомендуємо деяке продовження до цієї творчої роботи учня (не є суттєвим до якої з форм: історії, новели, нарису, статті). Учителю має пропонувати подібне завдання до кожного вивчення біографії письменника впродовж року (бажано, аби за навчальний рік кожен учень зміг проявити себе у подібній формі роботи). Коли буде написана максимальна кількість робіт у класі та пройдені усі біографічні заняття, наприкінці року можна влаштувати літературний вечір, на якому учні читатимуть власні твори. До того ж учитель може попередити читців, аби вони не оголошували власні назви оповідань (новел, статей), а запропонували відгадати однокласникам про кого йдеться у творчій роботі. Це дає можливість учителю перевірити загальне засвоєння матеріалу з

навчального року, рівень знань як усього класу, так і окремих учнів. На цьому вечорі не обов'язково оцінювати школярів балами, але можна вигадати певні винагороди тим, хто впізнав найбільшу кількість героїв з творів (трійка / п'ятірка / десятка лідерів тощо).

Інтерактивним прийомом при вивченні біографії письменника на звичайному уроці вбачаємо «присутність письменника». Тобто на заняття один із учнів готується (за допомогою вчителя) виконати роль письменника і розповісти «про себе» деяку інформацію. Вчитель має обрати учня з акторськими здібностями, щоб заняття пройшло успішно. Однокласники можуть ставити питання «письменнику», це вже приймає форму інтерв'ю (вчитель перед заняттям може сказати учню-актору маленьку «хитрість»: якщо він не знатиме якоїсь відповіді на запитання, він може припинити запитання однокласників і, посилаючись на велику зайнятість і бурхливу діяльність, попроситись з дітьми. Тоді вже педагог дає відповідь на питання).

Таким чином, вивчення біографії є надзвичайно важливим компонентом у курсі вивчення літератури, оскільки має цілу низку покладених на нього завдань: знайомство з письменником, пропедевтичне ознайомлення з творами і водночас моральне виховання учнів, розвиток їх як особистостей. Для успішного і ефективного заняття за такою темою вчителю необхідно використовувати усі три базові методи: лекцію, бесіду і самостійну роботу, доповнюючи їх інтерактивними прийомами. Джерела вивчення життя письменника є як документальними, так і художніми. Це спогади сучасників, листи, автобіографічні та художньо-біографічні твори тощо. Варто пам'ятати, що головним завданням педагога під час вивчення біографії є створення «ефекту присутності», коли, завдяки добре підбраному і цікаво викладеному матеріалу, учні відчувають певну близькість з митцем, якого вони сприймають як живу, близьку і цікаву їм людину. Задля цього вчитель і має використовувати всі три методи та різноманітні прийоми, оскільки без творчого і креативного підходу вчителя заняття будуть сухими, нецікавими і законсервованими.

У статті здійснена спроба продемонструвати на прикладі однієї з тем, присвячених вивченню біографії письменника, з курсу української літератури дев'ятого класу, як можна поєднувати методи і прийоми на занятті, використовуючи найсвіжіші ідеї. Для учнів цього віку найбільш прийнятною вважаємо лекцію, але її необхідно будувати таким чином, аби вона базувалася на якнайцікавішому і живому матеріалі. Саме інформативний бік лекції грає вирішальну роль у ефективності заняття. А тому необхідно обирати матеріал незашкарублий, відкривати учням письменника не як ікону, а як цікаву особистість, як людину. До лекції вчитель має долучати і самостійну роботу: написання різноманітних творчих робіт (короткої історії, новели, історичного нарису, дослідницької статті про письменника тощо), перетворення одного з учнів на «письменника» та інтерв'ю з ним, проведення підсумкового літературного вечора, на якому учні представлятимуть свої творчі роботи і здійснюватиметься всебічна перевірка знань. Методика вивчення біографії письменника, звичайно, має розроблятися і далі, оскільки кожен вчитель бачить свій шлях до розвитку ефективності власного уроку. Ми теж показали своє бачення цього питання і надали вам приклади використання різних методів і прийомів на занятті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Демчук О.В. Життєпис письменника: Конспекти нестандартних уроків. – К.: Педагогічна преса, 2002. – 192 с.
2. Стороженко А.П. Воспоминание о Гоголе // Воспоминания современников о Н. В. Гоголе. <http://lib.rus.ec/b/140067/view>.
3. T. Lorcher. Writing Lesson Plans: How to Write a Biography // www.brighthubeducation.com/middle-school-english-lessons/31644-teaching-how-to-write-a-biography
4. R. Owen-Wahl. How to Write a Biography of Johnny Appleseed: A Language Arts Lesson // www.brighthub.com/education/k-12/articles/13604.aspx